

Awraham Soetendorp, Nederland. Over Principe 4 omtrent verantwoordelijkheden tussen generaties en de Millenniumdoelen

Om de dag der vernietiging af te wenden

Awraham Soetendorp overleefde als kind de Tweede Wereldoorlog. Hij is rabbi van de congregatie en werkt sinds 1968 door middel van zijn joodse Instituut voor Menselijke Waarden aan de wederopbouw van het joodse leven. Hij is sterk betrokken bij interreligie en initiatieven ter vergroting van het humanitair en ecologisch bewustzijn en is medeoprichter van het Internationale Groene Kruis. In 1999 stichtte hij de Stichting Hoop voor Kinderen, die zich inzet voor het Millenniumdoel om wereldwijd onderwijs te garanderen. Hij heeft het Earth Charter in het onderwijsprogramma van Nederlandse scholen geïntroduceerd. Hij behoort tot de honderd leiders die zich inzetten voor een dialoog tussen de islam en het Westen, die door het Wereld Economisch Forum is geïnitieerd. In 2005 was hij een van degenen aan wie in Washington, DC de Peace Builder Award werd uitgereikt. Hij is Earth Charter Commissioner.

Opmerkelijk genoeg luiden de laatste woorden van het bijbelse Boek der Profeten dat de volledige vernietiging van de aarde en al haar bewoners alleen kan worden vermeden als de harmonie tussen de generaties wordt hersteld. “Voordat de dag van de HEER aanbreekt, die groot is en ontzagwekkend, stuur ik jullie de profeet Elia, en hij zal ervoor zorgen dat ouders zich verzoenen met hun kinderen en kinderen zich verzoenen met hun ouders. Anders zal ik het land volledig moeten vernietigen” (Maleachi 3:23-24). Deze woorden, gesproken door een anonieme profeet met de naam Maleachi, ‘mijn boodschapper’, rond de 5e eeuw v.Chr., klinken in onze tijd krachtig door.

Het Earth Charter is in sterke mate een reactie op deze uitdaging. Uit de Preambule: “Iedereen deelt de verantwoordelijkheid voor het huidige en toekomstige welzijn van het menselijke geslacht en de grotere wereld der levende organismen” (Preambule, vijfde alinea). Uit de principes: “Erken dat de handelingsvrijheid van iedere generatie wordt beperkt door de behoeften van toekomstige generaties” (Subprincipe 4.a); “Draag waarden, tradities en instituten die het langdurige floreren van de menselijke en ecologische gemeenschappen op aarde steu-

nen, over aan toekomstige generaties” (Subprincipe 4.b). Uit de afspraken: “Maak gezinnen sterker en verzeker de veiligheid en liefhebbende verzorging van alle familieleden” (Subprincipe 11.c); “Respecteer en steun de jongeren in onze gemeenschappen, stel hen in staat hun wezenlijke rol bij het ontwikkelen van duurzame samenlevingen te vervullen” (Subprincipe 12.c); en “Verschaf iedereen, in het bijzonder kinderen en jongeren, de educatieve mogelijkheden die hen in staat stellen actief bij te dragen aan duurzame ontwikkeling” (Subprincipe 14.a). Het hele concept van duurzaamheid komt van het idee dat ouders en kinderen met elkaar verzoend moeten worden. Volgens het diepe inzicht van de Amerikaanse indianen moeten we ons bij alles wat we doen bewust zijn van de gevolgen voor de zevende generatie na ons.

Een oude joodse parabel vertelt in eenvoudige bewoordingen over deze verantwoordelijkheid tussen generaties. In deze parabel plant een oude man een fruitboom. Een jonge man komt voorbij en hij zegt: “Dwaze oude man, u zult nooit het fruit van deze boom oogsten.” De oude man antwoordt: “Dwaze jonge man, toen ik werd geboren, kwam ik niet in een woestijn terecht. Mijn voorvaders hebben bomen voor me geplant. En ik wil geen troosteloos land zonder bomen achterlaten voor jouw generatie.” Is deze oeroude waarheid nog vanzelfsprekend aan het begin van het derde millennium na een eeuw van onbedwingbare vooruitgang en wrede verwoesting?

Wat broodnodig is, is het versterken van mededogen en hoop. Volgens de fraaie definitie van Martha Nussbaum is mededogen het voelen van de pijnlijke emotie die wordt opgeroepen door het besef van het onverdiende ongeluk van een ander. Mededogen is niet erfelijk, het wordt niet overgedragen door genen, maar het kan wel, en daarom móét het ook, worden geleerd. Scholen moeten zorgzame instituten zijn waar het vermogen van solidariteit, van het ontwikkelen van wat Robert Lifton “het zelf van de soort” noemt – dat over de grenzen van nationaliteit en ras heen anderen omhelst – wordt overgedragen. Daaraan kunnen en moeten de verschillende spirituele tradities, waartoe zeker ook de Abrahamistische geloven en de geloofstradities van het Oosten behoren, een bijdrage leveren. Ik ben ervan overtuigd dat onderwijs, interpretatie en actie op grond van het

Earth Charter het vermogen tot mededogen zal vergroten. De holistische benadering bij de integratie van respect en zorg voor de gemeenschap van het leven, sociale en economische rechtvaardigheid, democratie, geweldloosheid en vrede is daarbij onontbeerlijk.

En hoe zit het met hoop? Aan het eind van een workshop over water, ter voorbereiding van de grote conferentie van het Parlement van Wereldgodsdiensten in Barcelona in de zomer van 2004, spraken jonge mensen op een uiterst ontroerende en oprechte manier over hun ervaringen en hun ambities, ze maakten ons ouderen beschaamd, omdat we zo veel voorzichtiger waren geweest, naar anderen wezen in plaats van naar onszelf omdat er niet de noodzakelijke vooruitgang was geboekt. De laatste spreker was Michael uit Californië. Hij voelde zich bijzonder bevoorrecht dat hij het onderwijs, de middelen en de tijd had om zich te wijden aan de bescherming van de watervoorraad, aangezien hij in een welvarend land was geboren. Hij was echter bang dat hij zijn grootste ambitie, grootvader worden, niet zou kunnen verwirkelijken als gevolg van de door mensen veroorzaakte rampen die we over onszelf afroepen – ‘de dag der vernietiging’. Het was een van die zeldzame momenten dat ik er volledig van doordrongen was waarom ik er was. “Michael, toen ik in 1943 in het door oorlog geteisterde Nederland werd geboren in de joodse wijk van Amsterdam, waren mijn kansen om ooit grootvader te worden nihil, vanwege de door mensen veroorzaakte ramp in die tijd. Maar nu ben ik toch grootvader, dankzij de zachte kracht van mededogen die mijn niet-joodse pleegouders ertoe bracht me onderdak en een thuis te geven. Ik geloof dat die zachte krachten zullen overwinnen en dat jij, als God het wil, kleinkinderen zult hebben die het water des levens zullen drinken.” Dat is mijn basale hoop en die maakt deelname aan de strijd voor een rechtvaardige en vreedzame maatschappij zo belangrijk. Maar is dat genoeg?

Ik herken de angsten en de wanhoop van Michaels generatie. Wij, ouderen, hebben geen gezonde fruitbomen geplant, althans niet genoeg, en de dreiging van vernietiging is reëel. Alleen samen met elkaar kunnen we de morele bronnen aanboren die nodig zijn om de alomvattende gemeenschap van fatsoen waarin niemand wordt vernederd opnieuw op te bouwen. Daarbij is het Earth Charter een morele gids – een kompas van het geweten. Maar het staat niet op zich. Er bestaat ook een noodzakelijke, zeer krachtige verbintenis met de doelen voor het nieuwe millennium. In juni 2000 werd het Earth Charter in het Vredespaleis gepresenteerd en aan koningin Beatrix overhandigd, slechts enkele maanden voordat vertegenwoordigers van 189 landen de verklaring van de Millenniumdoelen ondertekenden. Die waren het gevolg van krachtige, parallelle processen die al decennia aan de gang waren. Niemand had deze beide gebeurtenissen op elkaar afgestemd. Misschien is een dergelijk toeval niet meer dan de erkenning van een kosmische orde die bestaat maar waarvan we ons zelden bewust zijn. Samen zijn het Earth Charter en de Millenniumdoelen voortdurend met elkaar in gesprek, in vraag en antwoord, te beginnen met beide Preambules.

Uit het Earth Charter: “We bevinden ons op een kritiek moment in de geschiedenis van de aarde, een periode waarin de mensheid haar toekomst moet kiezen (...). De keuze is aan ons: een mondiaal partnerschap vormen om zorg te dragen voor de aarde en voor elkaar of het risico lopen op onze eigen vernietiging en op die van de verscheidenheid van het leven” (Preambule, eerste en vierde alinea). Uit de Millenniumverklaring en de Millenniumdoelen van de Verenigde Naties: “Wij zullen geen middel onbenut laten om onze medemensen – mannen, vrouwen en kinderen – te bevrijden uit de rampzalige en mensonterende situatie waarin extreme armoede thans meer dan een miljard van hen doet verkeren. Wij verplichten onszelf om het recht op ontwikkeling te maken tot een realiteit voor iedereen, en om het gehele menselijke ras te bevrijden van behoeftigheid” (III.11). De Millenniumdoelen vereisen de vorming van een globaal partnerschap en de politieke leiders van de wereldgemeenschap reageerden met een uniek, geëngageerd verbond. Het morele appèl op geweten en verantwoordelijkheid, dat was gevat in ondubbelzinnige, met elkaar samenhangende principes en afspraken, werd door de regeringen van bijna alle landen vertaald in een gedetailleerde en realistische routekaart van te ondernemen acties:

- Het terugbrengen van het aantal mensen dat van minder dan 1 dollar per dag moet rondkomen van 28 naar 14 procent;
- Het garanderen van onderwijs wereldwijd;
- Het elimineren van genderongelijkheid op scholen;
- Het terugdringen van het sterftecijfer onder kinderen tot vijf jaar met tweederde ten opzichte van 1990;
- Het terugdringen van de moedersterfte met driekwart ten opzichte van 1990;
- Het stoppen en terugdringen van de verspreiding van HIV/AIDS en de incidentie van malaria en andere besmettelijke ziekten;
- De integratie van duurzame ontwikkeling in nationaal beleid en het keren van het verlies van natuurlijke bronnen;
- Het verschaffen van veilig drinkwater aan een miljard mensen die dat op dit moment niet hebben en van basale riolering voor anderhalf miljard mensen;
- De verbetering van de levensomstandigheden van ten minste honderd miljoen bewoners van krottenwijken;
- Het streven naar open, rechtmatig bestuur, meer royale steun voor de bestrijding van armoede en lastenverlichting aan ontwikkelingslanden.

De politieke leiders verrasten de wereld niet alleen door met deze gedetailleerde, concrete stappen ter verlichting van armoede in te stemmen, maar ook door aan die inspanningen een vast tijdschema te koppelen. Daardoor durfden ze ook te kiezen voor een waarlijk profetisch tijdpad tot aan 2015.

Tijdens de VN-conferentie omtrent Milieu en Ontwikkeling van 1992 in Rio de Janeiro zeiden de politici herhaaldelijk tegen de daar verzamelde geestelijk leiders: “Blijf alstublieft druk op ons

uitoefenen om maatregelen te nemen die mogelijk tegen nationale belangen indruisen maar die noodzakelijk zijn om onze planeet te beschermen.” Tijdens de Millenniumtop van de Verenigde Naties maakten ze ten minste een begin met het plaatsen van de belangen van de armste wereldburgers boven het directe eigenbelang van de diverse regeringen.

De Earth Charter-gemeenschap van bezorgde burgers probeert ervoor te zorgen dat de dappere stappen van de regeringen duurzaam zijn. De gebundelde energie om deze wanhopige generatie hopelijk te bevrijden van wat Dom Helder Camara “ellende erger dan armoede” noemde, mag de overleving van toekomstige generaties niet in gevaar brengen. En we kunnen dit intergenerationele doel alleen bereiken door onze houding, waarden en consumptiepatronen te veranderen. De vraag is niet of ik me een tweede auto kan veroorloven maar of de wereldgemeenschap het zich kan veroorloven dat ik een tweede auto heb. Hoe essentieel de samenwerking is tussen het op waarden gerichte Earth Charter en het morele activisme van de Millenniumdoelen is overal terug te vinden, maar vooral in de Preambule van het Earth Charter, waarin wordt verklaard: “Wij dienen ons te realiseren dat na voorziening in de eerste levensbehoeften het bij de ontwikkeling van de mens in de eerste plaats gaat om meer te zijn, niet om meer te hebben” (vierde alinea). Het is onze ethische plicht om onze inspanningen als wereldgemeenschap teneinde te voorzien in de eerste levensbehoeften in het komende decennium te verdubbelen en ons tegelijkertijd voor te bereiden op nieuwe manieren van verantwoordelijk samen leven met eerbied voor de diversiteit van het leven. Zoals de Preambule aangeeft, is een verandering van hart en rede noodzakelijk.

Een andere conclusie van het Earth Charter die van essentieel belang is bij het streven om de Millenniumdoelen te realiseren is dat “onze culturele verscheidenheid een kostbaar erfgoed [is] en verschillende culturen zullen hun eigen specifieke wijze vinden om die visie te realiseren” (De weg naar voren, tweede alinea). Culturele diversiteit vormt geen bedreiging voor de cohesie in onze samenlevingen. Integendeel: ze is een zegen. Verschillende culturen en spirituele tradities verrijken en inspireren de gezamenlijke inspanningen voor rechtvaardigheid en vrede. Het bestuderen van het Earth Charter zelf zou al een grote bijdrage vormen aan wederzijds begrip tussen de diverse wereldbeschouwingen en de samenwerking verbeteren. Ik stel voor dat de diverse spirituele tradities zich zetten aan het schrijven van een commentaar op hun geloofssysteem en levenswijze, dat daarna met anderen kan worden gedeeld en bestudeerd. In dat opzicht zou het van de boeddhistische traditie afkomstige idee dat we moeten afrekenen met de dreiging die inwendige vervuiling vormt in het Earth Charter kunnen worden opgenomen. De uitdaging is om de struikelblokken van onwetendheid en wantrouwen weg te nemen en een onbelemmerde stroom van wijsheid en ervaring mogelijk te maken die uit de diverse culturele en godsdienstige tradities vloeit. Godzijdank leiden er veel wegen naar de waarheid. En er is meer dan een

sprankje hoop. De ervaring van Israëli's en Palestijnen die de afgelopen jaren in workshops samen de uitdagingen van het Earth Charter bespreken, laat zien hoe heilzaam deze interculturele, interreligieuze uitwisseling is voor het kweken van wederzijds vertrouwen.

Bovendien stelt het Earth Charter dat een innovatief en versterkt en krachtig partnerschap van regering, samenleving en bedrijfsleven essentieel is voor een effectief bestuur. Naast de vele manieren waarop dat partnerschap kan worden vormgegeven, heb ik de volgende suggestie: de extra bijdrage van een millenniumdeel van 0,1 procent van het inkomen van elke individuele burger in de landen van relatieve rijkdom gedurende elk jaar van het komende decennium. Niet alleen zou zo'n vrijwillige belasting jaarlijks vijftig miljard dollar opleveren, maar de samengevoegde uiting van bereidheid om de Millenniumdoelen te ondersteunen zou kunnen helpen de politieke leiders in de diverse landen ervan te overtuigen dat ze hun bijdrage tot de overeengekomen 0,7 procent van het BNP moeten verhogen. Ja, elke persoon, elk gezin en elke organisatie speelt een vitale rol. In Nederland kwamen we in 1999 heel dicht bij de realisatie van dit voorstel. Vakbonden en werkgeversorganisaties, beide partners in de Millennium Labour Council (<http://www.mlc.org.za/origins2.asp>), kwamen in principe overeen om als een millenniumgeschenk aan de wereld tijdens de salarisonderhandelingen 0,1 procent opzij te zetten voor het financieren van de groeiende inspanningen voor wereldwijd onderwijs. Helaas durfden ze op het laatste moment toch niet verder te gaan dan een aanbeveling. Dit gebeurde echter vóór de Millenniumverklaring. Ik ben er stellig van overtuigd dat het haalbaar is. En als men de noodzaak inziet, zullen vakbonden en werkgeversorganisaties nog vastberadener samenwerken om dit doel te bereiken. Jeffrey Sachs, speciaal adviseur van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, heeft gelijk als hij ons oproept om, nu we ons ten doel hebben gesteld om in 2015 de armoede te hebben gehalveerd, in 2025 extreme armoede helemaal te hebben uitgebannen. Die jaartallen geven ons misschien een ongemakkelijk gevoel, maar het zijn referentiepunten voor fatsoenlijk gedrag, die ons ertoe dwingen tegemoet te komen aan onze minimale eisen. In de woorden van een andere profeet, Micha: “doen wat rechtvaardig is, houden van genade”.

Het Earth Charter helpt om ons voortdurend bewust te blijven dat er geen ‘wij’ en ‘zij’ bestaan, dat terwijl we dag en nacht in touw zijn om eindelijk de armoede van anderen te verdrijven we dat tegelijk ook voor onszelf doen, om heel te kunnen zijn. “Om voort te kunnen gaan, dienen wij te erkennen dat wij temidden van een schitterende verscheidenheid aan culturen en levensvormen één menselijke familie vormen en één aardse gemeenschap met een gemeenschappelijk lot” (Preambule, eerste alinea). We vormen werkelijk één lichaam; als een deel van het lichaam pijn heeft, voelt het hele lichaam pijn. We kunnen de gezondheid van de wereldgemeenschap alleen herstellen als we alle bewoners hebben genezen. De profeet Maleachi beseft dat deze toestand van universele gezondheid alleen kan worden

bereikt als de gezonde relatie tussen de generaties wordt hersteld. Het is een gebruik onder Amerikaanse indianen om de ouderen een veer te geven en hun te vragen aan de jongere generaties te vertellen welke specifieke les de jongeren volgens hen zouden moeten onthouden, hun hele leven lang. Ikzelf ben tot het inzicht gekomen hoe belangrijk het is dat de ouderen ook horen en leren wat de ambities en de hoop van de jongeren zijn. Ervaringen en ambities delen helpt om een band te vormen, sterker, om te leren anderen erbij te betrekken en om op een duurzame wijze te leven. Het Earth Charter en de Millenniumdoelen verbinden samen de lessen en de hoop van opeenvolgende generaties en helpen om die te internaliseren.

Aan het begin van dit decennium van verantwoordelijkheid deel ik mijn eigen les, de ervaring van een baby die op de vlucht was. De man van het verzet, die me in een koffer met gaten droeg, klopte op de deur. Ria en Bertus van der Kemp deden open. In een fractie van een seconde stonden ze voor de keuze om voor deze joodse baby te zorgen, met alle risico's van dien, of de deur weer te sluiten. Door de deur wijd open te zetten, hebben ze me het leven gegeven. Steeds meer zie ik mezelf, zie ik onszelf, staan met de deurknop in de hand. De deur staat op een kier. Doen we hem open of dicht? Miljoenen en miljoenen kinderen die wanhopig om hulp verlegen zitten kijken ons aan met bange ogen. Doen we de deur dicht of zetten we hem wijd open? ●